https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-6
УДК 338.43:631.15:332.1

ТИМОШЕНКО Микола
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Житомирський фаховий агротехнічний коледж
https://orcid.org/0009-0003-5056-8200
e-mail: Info@zhatk.zt.ua

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ І ГРОМАД

В статті розкрито науково-методичні засади оцінювання сучасного стану розвитку сільських територій та громад умовах розширення повноважень місцевого самоврядування. Досліджено сутність сталого сільського розвитку й узагальнено детермінанти його формування. Обґрунтовано методичні підходи до оцінки та моніторингу соціально-економічного, екологічного та культурно-виховного розвитку сільських територій і громад. Запропоновано алгоритм проведення досліджень, здійснено систематизацію методів і дослідницьких технологій вивчення проблем розвитку сільських територій та громад.

Ключові слова: сільські території, сільський розвиток, територіальні громади, адміністративно-територіальна реформа, фінансова спроможність, оцінка, діагностика.

TYMOSHENKO Mykola
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Zhytomyr Agrotechnical Professional College

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF ASSESSING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS AND COMMUNITIES

The article reveals the scientific and methodological principles of assessing the current state of rural areas and community development in Ukraine under the conditions of expanding the local self-government powers. It is proved that in accordance with the global trends of modern socio-ecological and economic development, the development of new theoretical and methodological approaches to the organization of rural territories, assessment of their development level, identification of urgent problems in the formation and use of rural territorial communities' budgets is of great importance.

The essence of sustainable rural development was studied, and the determinants of its formation were summarized. It was established that the model of sustainable development of rural areas and communities includes social, economic, ecological, cultural and educational spheres. At the same time, the economic component is based on obtaining the maximum aggregate income while preserving and multiplying the functioning aggregate capital and income of competitive territorial communities, increasing the volume of production of agricultural products. Social component is based on creating optimal social conditions and improving the life quality of the rural population. Ecological one is based on the balanced coherence of biological and natural ecosystems. Cultural and educational component is based on the formation of national culture and ideology, which would cultivate respect for a healthy rural way of life in the countryside.

Having studied the existing methodical approaches to assessing the state of development of rural areas and communities, it has been proven that the algorithm for conducting an analytical study should consist of three stages: preparatory, analytical and calculation, and final. It is substantiated that without constant development and improvement of scientific and methodological tools, it is impossible to assess the acuteness of the existing problems of rural development and to develop strategic directions for their solution.

Key words: rural territories, rural development, territorial communities, administrative-territorial reform, financial capacity, assessment, diagnostics.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Аналіз сучасного стану соціально-економічного розвитку сільських територій свідчить про те, що незважаючи на певні позитивні зрушення, досягнуті в результаті трансформації аграрного сектору економіки та втілення реформи децентралізації, українське село перебуває у стані занепаду та руйнації, значна частина сільського населення скорочується і поширюється тенденція до зубожіння. За період 2000-2022 рр. кількість населених пунктів в Україні скоротилася на 370 сіл, що в середньому становить 17-18 сіл щорічно. На початок 2022 р. в Україні (без урахування тимчасово на той час окупованої території Автономної Республіки Крим та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях) проживало 12473,6 тис. осіб сільського населення, що складало 30,3 % від загальної чисельності населення країни. Порівняно з 1990 р. сільське населення скоротилось на 4495,7 тис. осіб, або на 26,5 %. При цьому, у Чернігівській області сільське населення зменшилося майже вдвічі – на 49,6 %, Сумській – 41,5, Хмельницькій – 34,1, Полтавській – 33,2, Житомирській – на 32,7 в.п. Смертність у сільській місцевості в 2,5 раза перевищує народжуваність. У 2022 р. коефіцієнти народжуваності та смертності становили відповідно 7,3 та 19,9 особи на 1000 осіб наявного населення [1].

Спроби розв'язання проблем сільського розвитку є безсистемними та неповними, а сформульовані стратегії та концепції подальшого розвитку малоефективними через їх декларативність. Адміністративно-

територіальна реформа, яка здійснювалась в країні з 2014 року, не передбачала зміни системи забезпечення сталого розвитку, попри те, що існуючий підхід державного управління сільськими територіями за принципом «зверху-вниз» є однією з причин економічної стагнації та занепаду села. Нині потребує суттєвих змін і система економічного забезпечення процесу реалізації функцій управління сільським розвитком. Відповідно до глобальних тенденцій сучасного соціо-еколого-економічного розвитку важливого значення набуває розробка нових теоретико-методологічних підходів до організації сільських територій, оцінки рівня їх розвитку, виявлення нагальних проблем у формуванні і використанні бюджетів сільських територіальних громад, удосконалення стратегічного управління тощо.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Концептуальні засади й стратегічні орієнтири розвитку сільських територій достатньо глибоко досліджували такі економісти-аграрники як О.М. Бородіна [2, 3], О.М. Булавка, О.І. Гуторов [4], Н. Давиденко [5], В.К. Збарський, М.Й. Малік [6], В. Медвідь [7], Н.І. Патика [8], І.В. Прокопа [2, 3], А.П. Сава [9] та ін. Проблемам здійснення аналізу та оцінки рівня сталого сільського розвитку присвячені наукові публікації Зінчук Т.О. та Куцмус Н.М. [10], Лісового А.В. [11], Павлова О.І. [12], Ратошнюк Т.М. [13], Славкової О.П. [14], Соколової А.О. [8, 13] та ін. Попри ґрунтовні напрацювання зарубіжних і вітчизняних вчених у досліджуваній сфері, окремі аспекти проблеми, пов'язані з пошуком сучасних науково-методичних підходів до оцінки рівня сталого розвитку сільських територій і територіальних громад (далі ТГ) України, залишаються недостатньо вивченими та гостро актуальними.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Доцільним вбачається ідентифікація існуючих і розробка нових науково-методичних підходів щодо оцінювання та діагностики їх стану. Потребують систематизації алгоритм, структурні схеми, методи та методики дослідження, показники оцінювання. Адже, без постійного розвитку й вдосконалення науково-методичного інструментарію, неможливо оцінити гостроту існуючих соціально-економічних, екологічних та культурно-виховних проблем сталого розвитку сільських територій та громад й розробити стратегічні напрями їх вирішення, обґрунтувати пріоритети та перспективи розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даного дослідження є обґрунтування науково-методичних підходів до оцінки рівня сталого розвитку сільських територій та громад й розробка рекомендацій щодо їх удосконалення. Реалізація вище зазначеної мети охоплює наступні завдання: дослідити сутність сталого сільського розвитку; узагальнити детермінанти його формування; розкрити методичні підходи до оцінки та моніторингу соціально-економічного, екологічного й культурно-виховного розвитку сільських територій і громад; розробити структурну схему та алгоритм проведення дослідження. Для вирішення завдань дослідження й досягнення поставленої мети використано діалектичний метод наукового пізнання, а також загальнонаукові та спеціальні методи: абстрактно-логічний; аналізу та синтезу; індукції та дедукції; теоретичного узагальнення і порівняння; окремі прийоми економіко-статистичного методу (статистичне спостереження, табличний, графічний та ін.).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Термін «сталий розвиток» тлумачиться Міжнародною Комісією з навколишнього середовища і розвитку (WCED) у такій редакції: сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, який задовольняє потреби теперішніх поколінь, не ставлячи під загрозу здатність прийдешніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Сталість – це спроможність генерації залишити після себе стільки капіталу, скільки було успадковано [15].

Проведений аналіз головних положень концепції сталого розвитку дає підстави виділяти її основних чотири принципи: сталий розвиток глобальний і не обмежується національними межами та регіональними вимірами; сталий розвиток комплексний, а предметні глобальні проблеми (екологічна, соціальна, економічна, продовольча, енергетична, демографічна тощо) є елементами єдиної кризи цивілізації; сталий розвиток креативний і потребує негайного переосмислення традиційних уявлень стосовно розв'язання проблем людини; сталий розвиток динамічний та відкритий для уточнення і конкретизації обраних шляхів розвитку людства [16, с.12].

Досліджуючи глобальні цілі та міжнародний досвід забезпечення сталого сільського розвитку, Зінчук Т.О. зазначає, що сталий розвиток сільських територій і громад можна визначити як сукупність дій і заходів, механізмів та інституційних, організаційно-економічних та фінансових важелів впливу на досягнення основних цілей розвитку сільської економіки [17, с. 12]. Стратегічною метою сталого розвитку сільських територій визначено забезпечення збалансованого економічного, демографічного, соціального та екологічного розвитку сільських територій на основі підвищення конкурентоспроможності й дохідності сільськогосподарського виробництва, диверсифікації господарської діяльності та розширення

несільськогосподарського підприємництва на селі, охорони й раціонального використання природних, трудових і виробничих ресурсів сільських територій, досягнення соціальних стандартів і нормативів проживання для сільського населення [18, с.16].

Інтегративний характер досліджень формування, функціонування та оцінювання сталого розвитку сільських територій пов'язаний з необхідністю застосування методологічних підходів, що формуються в різних наукових школах. У результаті їх поєднання створюється цілісна система принципів і методів, що дозволяє поглибити фундаментальні та розширити прикладні наукові дослідження, вирішувати нагальні теоретико-методологічні та практичні завдання розвитку сільських територій та громад. Виокремлюють наступні підходи до дослідження проблем сільського розвитку: діалектичний; просторово-часовий; генетичний (історико-еволюційний); геосистемний; системний; відтворювальний; проблемний; синергетичний; соціальний; підхід з позиції сталості розвитку [19, с. 80-82].

Окрім вище зазначеного, для вирішення проблеми сталого розвитку сільських територій та громад в умовах децентралізації та розробки науково-методологічних засад його оцінювання, одночасно з вище вказаними принципами мають бути реалізовані регіональний, екологічний, організаційно-економічний, ресурсно-функціональний, структурний та людиноцентричний підходи. Саме це гарантує єдність досліджуваної системи та її адаптивність до конкретних викликів у сфері раціоналізації природокористування та декомпозицію всіх складових сталого розвитку сільських територій та громад задля підвищення добробуту та якості життя сільського населення. Крім того, використання вище зазначених підходів для вдосконалення системи управління органами місцевого самоврядування (особливо в частині формування та підвищення ефективності використання виробничо-фінансового потенціалу новостворених сільських ТГ) призведе до набуття ними таких характеристик, як гнучкість, масштабність, варіативність та адаптивність до обставин, що склалися.

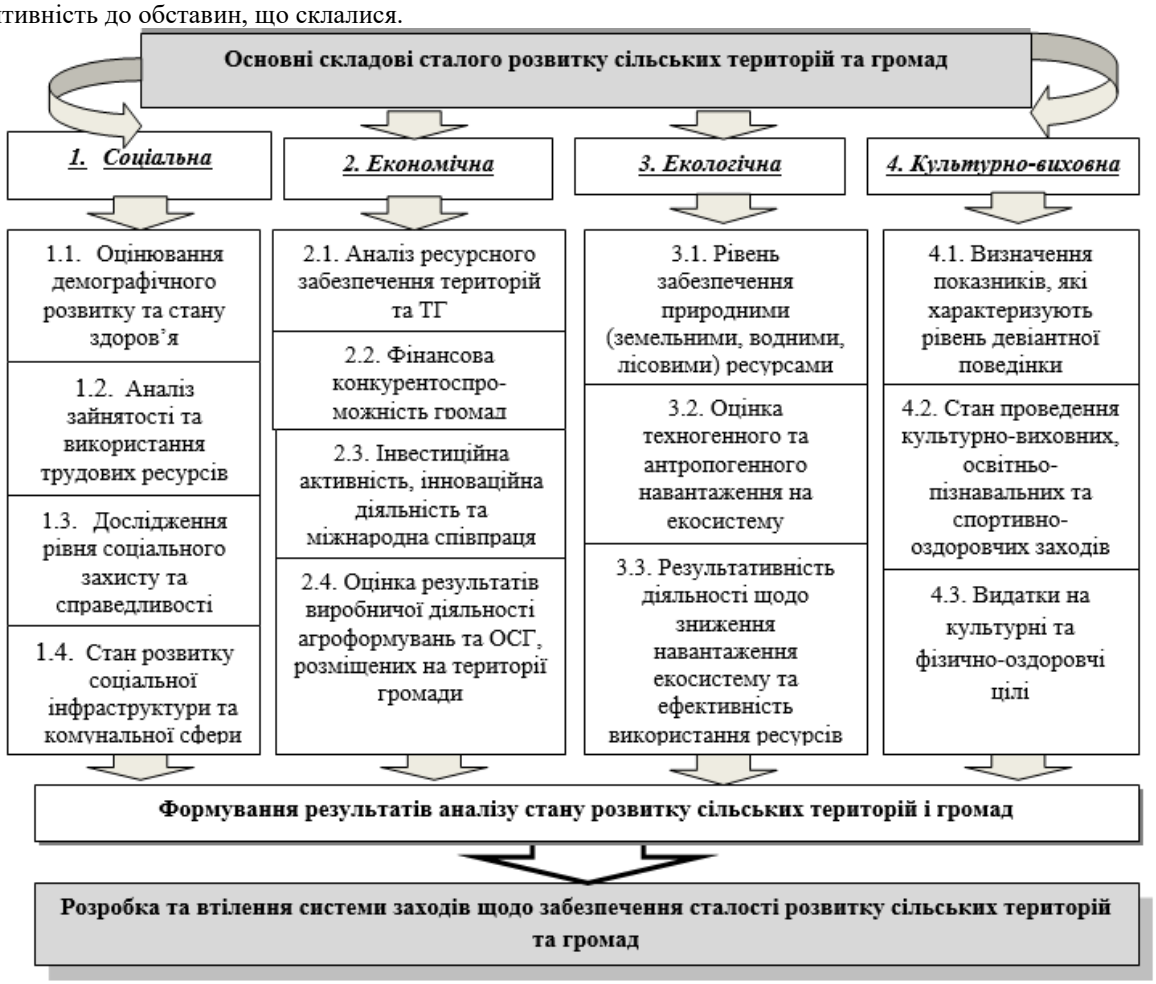

Рис. 1. Структурна схема діагностування сучасного стану сільських територій та громад
Джерело: власні дослідження

Дослідивши існуючі методичні підходи до оцінювання стану розвитку сільських територій і громад, вважаємо, що алгоритм проведення аналітичного дослідження має складатися з трьох етапів: підготовчого, аналітично-розрахункового та заключного. Перший етап – підготовчий (*початковий*). На цьому етапі визначаються мета, завдання та тематика дослідження, обираються методи та джерела інформації для його проведення. Метою оцінювання та аналізу є об'єктивна діагностика стану сталого розвитку сільських

територій та громад. На другому етапі (*аналітичному*) здійснюється оцінка соціальної, економічної, екологічної та культурно-освітньої складових сталого розвитку сільських територій та ТГ. Інформаційною базою для проведення комплексної діагностики є статистична інформація державних установ, матеріали кожної ТГ, дані глобальної інформаційної мережі Інтернет, зокрема веб-сайту «Децентралізація в Україні» (https://decentralization.gov.ua/), дані регіональних офісів програми «ULEAD з Європою» та інших громадських установ й організацій, науково-дослідних установ, результати соціологічних досліджень тощо. На рис. наведено структурну схему діагностування сучасного стану сільських територій та громад за основними складовими: соціальною, економічною, екологічною та культурно-виховною.

Оцінювання соціальної складової сталого розвитку сільських територій та громад (визначення показників демографічної ситуації, міграційних процесів, поселенської мережі й умов проживання, сфери прикладання праці та ін.) варто здійснити за методикою Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України в рамках вимірювання регіонального людського розвитку [20, с. 80-82]. Тут доцільним вбачається виокремити блоки, які характеризують людський розвиток: відтворення населення; соціальне середовище; комфортне життя; добробут; гідна праця; освіта тощо.

Разом з тим, при дослідженні соціальних характеристик сільського розвитку важливо також проаналізувати ситуацію на ринку праці, визначити рівні зайнятості, самозайнятості та безробіття і виявити їх причини. Особливу увагу слід звернути на матеріальну та нематеріальну мотивацію праці працівників аграрного сектору, аналіз джерел доходів і витрат сільського населення та визначення показників, що характеризують рівень і якість їхнього життя.

За результатами дослідження встановлено, що для **оцінки економічної складової** та ефективності механізму забезпечення сталого сільського розвитку в територіальних громадах одним із актуальних питань залишається фінансовий аспект їх функціонування. Експертами з проблем децентралізації розроблено методику оцінки окремих показників фінансової (бюджетної) діяльності громад та запропоновано систему показників, за якими слід проводити оцінку їх конкурентоспроможності [21].

Це обумовлено тим, що для більш комплексної і всебічної оцінки слід аналізувати якомога більшу кількість фінансових показників. Крім того, окремі показники найбільш об'єктивно відображають ситуацію лише після закінчення бюджетного року. Рекомендується оцінювання проводити за такими індикаторами (табл. 1).

Таблиця 1.

Методичні підходи до оцінювання фінансової спроможності територіальних громад в Україні

Назва показників	Економічний зміст та значення
Дохідність земель, грн/га	Дохідність земель громади визначається як співвідношення розміру плати за землю до території громади, грн/га
Доходи загального фонду на 1-го мешканця, грн	Співвідношення обсягу надходжень доходів загального фонду без трансфертів до кількості мешканців відповідної ТГ (у розрахунок включено лише доходи загального фонду, які мобілізуються до бюджету на відповідній території). Показник характеризує фінансовий потенціал ТГ, спроможність забезпечувати громаду за рахунок ресурсів, які генеруються на її території.
Місцеві податки і збори на 1 мешканця, грн	Розмір місцевих податків і зборів залежить від ставок, встановлених Податковим кодексом України, об'єкта оподаткування, порядку справляння та наданих податкових пільг, визначається у загальному розмірі та з розрахунку на 1 мешканця.
Видатки загального фонду на 1-го мешканця, грн	Співвідношення обсягу видатків загального фонду, що включають видатки на виконання делегованих та власних повноважень й міжбюджетні трансферти іншим бюджетам до кількості мешканців ТГ, розраховується як співвідношення обсягу вказаних видатків до кількості мешканців відповідної ТГ.
Фіскальна віддача території, грн	Співвідношення надходжень загального фонду до території громади, визначається з розрахунку на 1 мешканця, грн.
Видатки на утримання апарату управління у розрахунку на 1-го мешканця, грн	Співвідношення обсягу видатків на утримання апарату управління, проведених за рахунок коштів загального фонду до кількості мешканців відповідної ТГ. Показник відображає «вартість» одного працівника управлінського апарату для кожного жителя громади (у річному вимірі).
Капітальні видатки на 1-го мешканця, грн	Співвідношення обсягу капітальних видатків бюджету громади до кількості мешканців відповідної ТГ.
Питома вага капітальних видатків у загальному обсязі видатків, %	Частка капітальних видатків у сумарному обсязі видатків загального та спеціального фонду відповідного бюджету відповідної ТГ. Обсяги капітальних видатків відображають спроможність ТГ забезпечувати соціально-економічний розвиток, можливості для реалізації проєктів інфраструктурного розвитку, створення матеріальних активів або отримання відповідного соціального ефекту.
Рівень дотаційності бюджетів, %	Питома вага базової/реверсної дотації у доходах загального фонду – розраховується як співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету ТГ з дотаціями, але без урахування субвенцій з державного бюджету.
Співвідношення видатків на утримання апарату управління із фінансовими ресурсами, %	Питома вага видатків на утримання апарату управління органів місцевого самоврядування до суми доходів загального фонду без урахування трансфертів з державного бюджету, у відсотках. Показує ефективність використання коштів, які виділяються на реалізацію організаційно-управлінських функцій.
Базова (реверсна) дотація на 1 мешканця, грн	Сума коштів є трансфертом, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій. Розраховується у загальному розмірі та на 1 мешканця.
Офіційні трансферти на 1 мешканця, грн	Офіційні трансферти від органів державної влади (дотації, цільові та інвестиційні субвенції тощо) визначаються у загальному розмірі та на 1 мешканця.

Джерело: складено автором за матеріалами: [21, 22]

Групування ТГ рекомендується здійснювати за критерієм чисельності населення. Крім цього, міста обласного значення, у яких відбулася процедура об'єднання чи приєднання, для більш коректного порівняння виділяється в окрему групу. Вище наведені показники вбачається можливим розрахувати за даними Інформаційно-аналітичного дашборду «Бюджети територіальних громад України», в якому візуалізовані показники виконання бюджетів всіх територіальних громад України за доходами, видатками та трансфертами за 2022 рр. [22]. Варто зазначити, що це новий інструмент для бюджетної аналітики на місцевому рівні, показники регулярно оновлюються, містять мінімальні, максимальні та середні значення вище вказаних показників і можуть бути використані для детальної економічної та фінансової діагностики виконання бюджетів ТГ, виявлення недоліків й розробки пропозицій щодо покращання фінансової спроможності громад на перспективу.

Досліджуючи фінансові можливості територіальної громади на перспективу, як зазначає Гургула Т.В., важливо враховувати також незадіяні у виробничо-господарський обіг такі ресурси території, як наявність природних ресурсів, корисних копалин, які на поточний час не використовуються, створення нових підприємницьких структур, розширення сфери послуг населенню та суб'єктам господарювання [23]. Тому, саме використання місцевих ресурсів – перш за все за рахунок мобілізації місцевих природно-кліматичних (земельних, лісових та водних), фінансових, інвестиційних, матеріально-технічних, трудових ресурсів, має першочергове значення для забезпечення сталого розвитку сільських територій та громад. Крім того, при оцінці економічної складової сталого сільського розвитку доцільним вбачається:

- здійснення аналізу поточного та перспективного бюджетів ТГ;
- дослідження маркетингового середовища щодо конкурентоспроможності ТГ, послуг, інфраструктури, організаційного-управлінського забезпечення та ін.;
- визначення потенційних та реальних конкурентних порівняльних переваг досліджуваної території, її сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, викликів та ризиків за допомогою прийомів та матричних методів стратегічного планування (PEST-, PRESTCOM- та SWOT-аналіз) тощо.

Для оцінки екологічного стану сільських територій доцільно використати методичний підхід, розроблений в Державній установі «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», який розрахунок інтегрованих показників екологічного стану, що відображають стан та ефективність використання земельних, водних та лісових ресурсів, атмосферного повітря та ін. [24, с. 88-103]. Аналіз загроз і ризиків структурі землекористування, їх динаміки та необхідності удосконалення функціонування ринку землі наразі є одним з першочергових завдань для сучасного та екологічно безпечного використання земельних ресурсів. У структурі сільського землекористування бажано виявити деградовані, малопродуктивні, та забруднені землі, оскільки відомо, що таке землекористування щороку завдає значних еколого-економічних збитків аграрному сектору та сільським територіям в цілому.

Вважаємо, що в дослідженні проблем сталого розвитку сільських територій і громад, важливе місце повинно займати діагностування соціально-культурних проблем, оскільки населення є природною основою формування людського капіталу, носієм моралі, психології, політики, культури, освіти, духовності тощо. Нині гостро актуальним є формування національної культури та ідеології, яка б культивувала повагу до сільського способу життя й бережливе ставлення до навколишнього природного середовища; забезпечувала умови для реалізації трудового, духовного та інтелектуального потенціалів сільського населення та його соціальний захист. Тому врахування та оцінювання культурно-виховної складової сталого розвитку сільських територій є не менш важливою умовою формування дієвого економічного механізму забезпечення сталого розвитку сільських територій і громад. Для її аналізу використовують вище перераховані методи, показники державної статистичної звітності та Інформаційно-аналітичного дашборду «Бюджети територіальних громад України», які доцільно об'єднати у три групи: детермінанти рівня девіантної поведінки; показники, що характеризують стан проведення культурно-виховних, освітньо-пізнавальних та спортивно-оздоровчих заходів; фінансування вище перерахованих заходів.

Третій етап – *завершальний,* передбачає узагальнення проведеної оцінки сталого соціо-еколого-економічного розвитку сільських територій і громад. Аналіз динаміки, оцінювання тенденцій та обґрунтування перспектив сільського розвитку здійснюється за допомого загальноприйнятих методів економічного дослідження: аналізу та синтезу; індукції та дедукції; абстрактно-логічного; багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу; економіко-статистичного; узагальнення; балансового; розрахунково-конструктивного; соціологічного опитування та ін. [13].

В контексті даного дослідження справедливим є твердження вчених Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України про те, що важливою умовою ухвалення обґрунтованих рішень щодо вибору та реалізації соціальних, економічних чи екологічних пріоритетів функціонування села є розуміння на рівні суб'єкта управлінського впливу місії кожної окремої ТГ, а також важливості детальної ґрунтовної оцінки її соціально-економічного стану, можливостей та актуальних ризиків для розвитку, аналізу конкурентних переваг. Для здійснення такої оцінки застосовують комплекс науково структурованих статистичних, аналітичних, вартісних, соціологічних, експертних методів і відповідних супровідних

процедур і технік, що дають змогу раціонально і зважено визначити пріоритетність різних сфер і потреб життєдіяльності громади [20, с. 76].

Для дослідження соціо-еколого-економічних проблем розвитку сільських територій та громад необхідно створити та забезпечити функціонування інформаційно-аналітичних систем моніторингу соціально-економічних показників, необхідних для оцінювання. Аналіз взаємозалежності екологічних, соціально-економічних та культурно-освітніх характеристик сільських територій як єдиної природно-господарської і соціальної системи можливий лише на основі обраної методології дослідження та офіційних або інших вірогідних вимірювань певних параметрів. Усі методи, прийоми та способи, що використовуються в дослідженні сталого розвитку сільських територій та громад варто об'єднати в єдину методику дослідження. Слід зазначити, що особливості сільського господарства як галузі, невизначеність та ризики сільськогосподарського виробництва, першорядне значення сільського способу життя та сільських територій, трансформаційні процеси євроінтеграції та глобалізації та інші фактори зумовлюють доцільність поятійногшо перегляду та вдосконалення вище запропонованих методів і методик.

Для проведення дослідження необхідно не лише охарактеризувати навколишнє середовище та соціально-економічні умови, а й визначити їхні взаємозв'язки та залежності. Саме кореляційний та регресійний багатофакторний аналіз спрямовані на визначення тісноти зв'язків між явищами, об'єктами або процесами, що дозволяє виявити стохастичні залежності між випадковими величинами. У такий спосіб можна робити науково-обґрунтовані прогнози щодо соціально-демографічних, економічних, інноваційно-інвестиційних, екологічних та інших процесів, які відбуваються в на сільських територіях. Важливим завданням дослідження сталого сільського розвитку є збір, систематизація та створення бази даних про характер та інтенсивність агровиробництва на території сільських громад, ресурсний і трудовий потенціал та його використання. Отримані дані мають бути структуровані та тематично проаналізовані, а результати дослідження – візуалізовані. Лише якісна та достовірна інформація про стан соціально-демографічних, екологічних, економічних та виробничих умов є запорукою успішної розробки інституційних та економічних механізмів реалізації стратегії сталого розвитку сільських територій і громад в сучасних умовах.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, враховуючи актуальність економічних проблем, пов'язаних з перспективами європейської інтеграції України, соціально-демографічну кризу та її наслідки, екологічні проблеми, що набули особливої гостроти в сільській місцевості України, та багато інших проблем, що виникають через брак достовірної інформації про різні аспекти функціонування сільських територій, існує нагальна потреба у формуванні концептуальних засад, удосконаленні методології та розробці комплексу методів дослідження сільського розвитку. Оцінити серйозність існуючих соціально-економічних, екологічних та культурно-виховних проблем сталого розвитку сільських територій та громад й обґрунтувати стратегічні напрями їх вирішення неможливо без постійного розвитку та вдосконалення науково-методичного інструментарію дослідження, який формує принципи, підходи, алгоритм, методи та прийоми дослідницьких методик.

Запропоновані науково-методичні підходи до оцінки рівня сталого розвитку сільських територій та громад в умовах розширення повноважень місцевого самоврядування передбачають постійний моніторинг та громадський контроль за соціально-економічним розвитком досліджуваної території, використанням коштів видаткової частини бюджетів тощо задля побудови такої моделі сільського розвитку, яка б відповідала стандартам розвиненої європейської держави.

Література

1. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.

2. Бородіна О. М., Прокопа І В. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 1. С. 70-85. https://doi.org/10.15407/eip2019.01.070.

3. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки : наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Бородіної О. М., д-ра екон. наук Шубравської О. В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2018. 152 с.

4. Гуторов О.І. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2014. Випуск 2. URL: http://global-national.in.ua/vipusk-1-2014/212-gutorov-o-i-rozvitok-silskikh-teritorij-v-umovakh-detsentralizatsiji. (дата звернення 12.04.2024).

5. Davydenko N., Wasilewska N., Boiko S., Wasilewski M. Development of Rural Areas in Ukraine in the Context of Decentralization: An Empirical Study. *Sustainability*. 2022. №14 (11), p. 6730. doi: https://doi.org/10.3390/su14116730.

6. Малік М.Й., Хвесик М.А. Сталий розвиток сільських територій на засадах раціонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва. *Економіка АПК.* 2010. № 5. С. 3-12.

7. Medvid V., Pylypenko V., Pylypenko N., Ustik T., Volchenko N., Vashchenko M. Factors of rural development in the context of decentralisation: empirical research. *Economic Annals-XXI*. 2019. № 177 (5-6). Pp. 126-140. DOI: https://doi.org/10.21003/ea.V177-11

8. Patyka N., Sokolova A., Movchaniuk A., Sysoieva I., Khirivskyi R. Ukraine's rural areas in the conditions of decentralization and local self-government reform: challenges and prospects. Agricultural and Resource Economics. 2023. Vol. 9. No. 3. Pp. 266–295. DOI: https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.12.

9. Сава А. П. Регулювання розвитку сільських територій : монографія. Тернопіль : Крок, 2018. 367 с.

10. Зінчук Т.О., Куцмус Н.М. Методологічні підходи до оцінки умов та результатів сільського розвитку. *Вісник Житомирського НАЕУ*. 2010. № 1. С. 3-11.

11. Лісовий А.В. Методичні підходи до оцінювання сільських територій України. *Економіка АПК.* 2006. № 8. С. 123-131.

12. Павлов О.І. Методологія визначення стратегічних пріоритетів розвитку сільських територій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.* 2014. Вип. 3 (107). С. 370-378.

13. Ратошнюк Т.М., Соколова А.О. Сучасний стан та оцінка конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад: регіональний аспект. *Вісник аграрної науки.* 2021. № 7. С. 67-75. DOI: https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202107-08.

14. Славкова О. П. Розвиток сільських територій: теорія, методологія, практика : монографія. Суми : Сум. нац. аграр. ун-т, 2010. 330 с.

15. Report of the World Commission on Environment and Development - Our Common Future. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wced. (дата звернення 13.04.2024).

16. Сталий розвиток аграрно-індустріального регіону: передумови, загрози і перспективи досягнення / за ред. д. е. н., професора А. І. Крисоватого та д. е. н., професора О. М. Десятнюк. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 440 с.

17. Сталий розвиток сільських територій : монографія / за ред. проф. Т. Зінчук, проф. Ю. Раманаускаса. Клайпеда: вид-во Клайпедського університету; Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 421 с.

18. Наукові основи і стратегічні пріоритети сталого розвитку сільських територій України / [Гадзало Я.М., Жук В.М., Могилова М.М. та ін.]; за ред. Я.М. Гадзала. Київ: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2019. 40 с.

19. Тимошенко М. М. Стратегія сталого розвитку сільських територій України та економічний механізм її реалізації: [монографія]. Житомир, 2018. 332 с.

20. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції: колективна монографія, відпов. за випуск Л.М. Черенько, О.В. Макарова, за ред. Е.М. Лібанової. У 2-х т. К., Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. 436 с.

21. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. №214, http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF. (дата звернення 14.04.2024 р.)

22. Інформаційно-аналітичний дашборд «Бюджети територіальних громад України». URL: https://decentralization.gov.ua/news/14281?page=3. (дата звернення 15.04.2024 р.).

23. Гургула Т.В. Фінансове забезпечення спроможності територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. Вип. 1(7). с. 132-136.

24. Шпильова Ю.Б. Сталий розвиток сільських територій України в умовах децентралізації влади: монографія. Київ : ПрофКнига, 2019. 308 с.

References

1. State Statistics Service of Ukraine (2024). Statistical information. Available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.

2. Borodina, O. M. & Prokopa, I. V. (2019). Creative discussions on systemic problems of social development. *Economy and forecasting*, 1, 70-85. https://doi.org/10.15407/eip2019.01.070.

3. Borodina, O. M., Shubravska, O. V. (Ed.) (2018). *Ahrarnyi i silskyi rozvytok dlia zrostannia ta onovlennia ukrainskoi ekonomiky : naukova dopovid [Agrarian and rural development for the growth and renewal of the Ukrainian economy: scientific report]*. Kyiv, Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine.

4. Hutorov, O.I. (2014). Development of rural areas in conditions of decentralization. *Global and national economic problems*, 2. Available at: http://global-national.in.ua/vipusk-1-2014/212-gutorov-o-i-rozvitok-silskikh-teritorij-v-umovakh-detsentralizatsiji.

5. Davydenko, N., Wasilewska, N., Boiko, S. & Wasilewski M. (2022). Development of Rural Areas in Ukraine in the Context of Decentralization: An Empirical Study. *Sustainability*, 14 (11), 6730. https://doi.org/10.3390/su14116730

6. Malik, M.Y. & Khvesyk, M.A. (2010). Sustainable development of rural areas on the basis of rational nature management and ecologically safe agro-industrial production. *Ekonomika APK*, 5, 3-12.

7. Medvid, V., Pylypenko, V., Pylypenko, N., Ustik, T., Volchenko, N. & Vashchenko, M. (2019). Factors of rural development in the context of decentralisation: empirical research. *Economic Annals-XXI*, 177 (5-6), 126-140. DOI: https://doi.org/10.21003/ea.V177-11

8. Patyka, N., Sokolova, A., Movchaniuk, A., Sysoieva, I. & Khirivskyi R. (2023). Ukraine's rural areas in the conditions of decentralization and local self-government reform: challenges and prospects. *Agricultural and Resource Economics*. 3 (9). 266–295. DOI: https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.12.

9. Sava, A. P. (2018). *Rehuliuvannia rozvytku silskykh terytorii : monohrafiia [Regulation of the development of rural areas: monograph]*. Ternopil, Krok.

10. Zinchuk, T.O. & Kutsmus, N.M. (2010). Methodological approaches to the assessment of conditions and results of rural development. *Bulletin of Zhytomyr NAEU*, 1. 3-11.

11. Lisovyi, A.V. (2006). Methodical approaches to the assessment of rural areas of Ukraine. *Ekonomika APK*, 8, 123-131.

12. Pavlov, O. I. (2014). Methodology for determining strategic priorities for the development of rural areas. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 3 (107), 370-378.

13. Ratoshniuk, T. & Sokolova, A. (2021). The current state and assessment of the competitiveness of united territorial communities: the regional aspect. *Bulletin of Agricultural Science*, 7. 67-75. DOI: https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202107-08.

14. Slavkova, O. P. (2010). *Rozvytok silskykh terytorii: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia [Development of rural areas: theory, methodology, practice: monograph]*. Sumy : Sumy National Agrarian University.

15. Report of the World Commission on Environment and Development - Our Common Future. Available at: https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wced.

16. Krysovaty, A.I. & Desyatidniuk, O.M. (Ed.) (2016). *Stalyi rozvytok agrarno-industrialnogo regionu: peredumovy, zagrozy i perspektyvy dosiagnennia [Sustainable development of the agrarian-industrial region: prerequisites, threats and prospects of achievement]*. Ternopil: TNEU.

17. Zinchuk, T. & Ramanauskas, Yu. (Ed.) (2020). *Stalyi rozvytok silskykh terytorii : monohrafiia [Sustainable development of rural areas: monograph]*. Klaipeda: vyd-vo Klaipedskoho universytetu; Kyiv, Tsentr uchbovoi literatury.

18. Gadzalo, Y.M. (Ed.) (2019). *Naukovi osnovy i strategichni priorytety stalogo rozvytku silskykh terytorij Ukraini [Scientific foundations and strategic priorities of sustainable development of rural areas of Ukraine]* Kyiv, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics".

19. Tymoshenko, M. M. (2018). *Strategiia staloho rozvytku silskykh terytorii Ukrainy ta ekonomichnyi mekhanizm ii realizatsii: monohrafiia [The strategy of sustainable development of rural areas of Ukraine and the economic mechanism of its implementation: monograph]*. Zhytomyr : Vydavets O.O. Yevenok.

20. Libanova, E. M. (Ed.) (2020). *Liudskyi rozvytok v Ukraini: priorytety rozvytku silskykh poselen u konteksti detsentralizatsii upravlinnia [Human development in Ukraine: priorities for the development of rural settlements in the context of decentralization of management]*. Kyiv, Akademperiodyka.

21. On the approval of the Methodology for the formation of capable territorial communities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 08.04.2015. № 214, Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF.

22. Information and analytical dashboard "Municipality budgets in Ukraine". Available at: https://decentralization.gov.ua/news/14281?page=3.

23. Gurgula, T.V. (2017). Financial support of the capacity of territorial communities: problems and ways to solve them. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University*, 1(7). 132–136.

24. Shpylova, Yu. B. (2019). *Stalyi rozvytok silskykh terytorii Ukrainy v umovakh detsentralizatsii vlady: monohrafiia [Sustainable development of Ukraine's rural areas in conditions of decentralization of power: monograph]*. Kyiv, ProfKnyha.